

บทที่ 5

การแต่งงานกับ “งานแต่ง” เวทีแสดงตัวตนของชนชายแดน

ในทางมานุษยวิทยา การแต่งงานมักจะถูกมองว่าเป็น “กลไก” ของการแลกเปลี่ยนทางสังคมอย่างหนึ่ง กล่าวคือเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมของการสร้างพันธมิตร หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และหรือ ระหว่างกลุ่ม ในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมจนไปถึงนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมแบบหนึ่ง เช่น (1) การแต่งงานภายในกลุ่มของชาวกะเหรี่ยง หรือระหว่างชาวกะเหรี่ยงกับชาวไทยในแถบชายแดนจีน-พม่าตอนเหนือ มีลักษณะการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลมีความสัมพันธ์กับการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจทางการเมือง กล่าวคือเมื่อกลุ่มหรือตระกูลใดมีอำนาจทางการเมืองสูงหรือสามารถยกสถานะเป็นชนชั้นปกครองของกลุ่มได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จะมีการเก็บสินสอดในราคาแพงมากในงานแต่งงานระหว่างหญิงชนชั้นปกครองกับชายในตระกูลหรือชนชั้นอื่น (Leach 1954 อ้างใน ปฤษฎา รัตนพุกษ์, 2553: 107-108) (2) ในบริบทของสังคมการเมือง การแต่งงานกันเองข้ามกลุ่มเพื่อรักษาสถานะทางอำนาจของชนชั้นสูง หรือ (3) การแต่งงานของชาวจีนอพยพที่เน้นการแต่งงานภายในกลุ่มมิตรสหายเพื่อผูกขาดผลประโยชน์ทางการค้าธุรกิจ หรือการธำรงรักษาความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทของการพลัดถิ่น เช่นในงานศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์ศาสนาอิสลามในเมืองเชียงใหม่” ของ สุเทพ สุนทรเกสัช (2548) ที่พบว่า การแต่งงานถือเป็นกลไกสำคัญในการพยายามที่จะธำรงรักษาความเป็นชาติพันธุ์และความเชื่อทางด้านศาสนาของชาวยุন্নานมุสลิมอพยพในสังคมเมืองเชียงใหม่ โดยการพรรณนาผ่านเรื่องราว วิถีชีวิต โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้อพยพที่เข้ามาอาศัยอยู่เมืองเชียงใหม่ สุเทพพบว่า ชาวยุন্নานมุสลิมมีความพยายามปรับตัวให้สามารถอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มต่างๆในพื้นที่ และในขณะเดียวกันยังคงสามารถที่จะดำรงความแตกต่างโดยเฉพาะในด้านการนับถือศาสนาและวิถีปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัดแม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้างก็ตาม โดยเฉพาะการมีระบบสืบเชื้อสายที่ในอดีตก่อนการอพยพจะสืบเชื้อสายฝ่ายชายเป็นหลัก แต่เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานใหม่ก็เริ่มปรับเปลี่ยนที่จะนับถือเชื้อสายทั้งสองฝ่ายตามธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น หลักการดังกล่าวได้ถูกนำมาผสมผสานกับระบบการแต่งงานภายในกลุ่มด้วย

บทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตรัก ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งงาน ของชาวลื้อในหมู่บ้านสันทรายลื้อ ทั้งนี้เพื่อจะส่องสะท้อนและทำความเข้าใจชีวิตของชาวลื้อในบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเมืองชายแดน และนัยยะทางสังคม วัฒนธรรมของการแต่งงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ไปกับความเป็นถิ่นฐาน โดยเฉพาะการจัด “งานแต่ง” หรืองานเลี้ยงระดับสังคม ที่นอกจากจะสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังสามารถตีความทำความเข้าใจผ่านประเพณีและพิธีกรรมทางสังคมต่างๆ ได้ว่าสำหรับชุมชนชาวลื้ออพยพที่ชายแดน การแต่งงานและ “งานแต่ง” นั้นเสมือนเป็นกลไกสำคัญของการสร้างความเป็นถิ่นฐาน สร้างและยืนยันความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มเพื่อน เครือญาติ ทั้งภายในชาติและข้ามชาติ (พม่า) และถือเป็น “เวทีทางสังคม” ที่นำเสนอตัวตน อัตลักษณ์ทางสังคมของพวกเขา ผ่านการเฉลิมฉลองในงานเลี้ยงอันเอิกเกริก การบริโภคเชิงสัญลักษณ์และความทันสมัย ในบริบทของเมืองชายแดนแม่สาย ท่าทีหลัก ทั้งนี้ก่อนที่จะนำเสนอเรื่องราวเหล่านั้น จะได้อภิปรายถึงนัยยะความหมายและงานศึกษาเกี่ยวกับ “ความรัก” ประเพณีแต่งงาน การแต่งงาน และงานแต่งงานเฉลิมฉลองในทางมานุษยวิทยา เพื่อเป็นแนวทางสู่การพิจารณา การแต่งงานของชาวลื้อในบริบทของเมืองชายแดนพอสังเขป

5.1 ความรัก การแต่งงาน และ “งานเลี้ยง” ในสายตานักมานุษยวิทยา

ในบทบทวนว่าด้วย แนวคิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความรักในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554: 17-52) ซึ่งให้เห็นว่า “ความรัก” คือสิ่งประกอบสร้างทางสังคม กล่าวคือความรักไม่ได้เป็นเพียงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างและดำรงอยู่เป็นธรรมชาติข้ามกาลเวลา แต่คือ ความสัมพันธ์อย่างหนึ่งที่มีลักษณะที่ผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมในยุคต่างๆ และมีมิติในเชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายด้วยด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน ในงานของกิดเด็นส์ (1992 อ้างในปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2554: 22) มองว่ารักโรแมนติกเป็นความรักเพื่อการปลดปล่อยตัวเองออกจากพันธนาการของสังคม ซึ่งพัฒนาการมาจากอุดมคติที่เชื่อมโยงเสรีภาพและการตระหนักรู้ในตนเอง โดยมีจุดกำเนิดมาจากโลกตะวันตกในยุคของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้ความรักโรแมนติกมีลักษณะที่ผูกโยงกับเรื่องเล่าของปัจเจกชน มีเสรีภาพที่จะปลดปล่อย เป็นส่วนสำคัญในการเติมเต็ม “ตัวตน” และผูกโยงตัวเองเข้ากับการตระหนักรู้ตัวตน เมื่อความรักแบบโรแมนติกนำไปสู่การแต่งงาน การแต่งงาน จึง

กลายเป็นพื้นที่แห่งการช่วงชิงความหมายเกี่ยวกับความหมายของครอบครัว โดยเฉพาะความสามารถในการเลือกคู่ครองเองเพื่อตรงกับกรอบประเพณีที่ผู้ใหญ่กำหนด การแต่งงานที่มีพื้นฐานมาจากความรักได้ถูกให้ความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์ประการหนึ่งของความทันสมัยและเป็นรูปแบบของสถานที่ก้าวหน้า เนื่องจากก้าวออกจากสังคมเชิงประเพณีที่กดทับเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง แต่อย่างไรก็ตามความรักและการแต่งงานดังกล่าวไม่ใช่เครื่องยืนยันว่าในสังคมที่มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองอันเกิดจากรักโรแมนติคจะส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางเพศเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างสังคม เพราะความรักและการตัดสินใจเลือกดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเองอย่างเป็นธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน ผู้หญิงต้องแลกเสรีภาพของตนเพื่อความสัมพันธ์อันยืนยาว อันเนื่องมาจากยังคงต้องพึ่งพาผู้ชายทางด้านเศรษฐกิจอยู่ เช่นนี้เองทำให้นักคิดสายสตรีนิยมนองรักโรแมนติคเป็นเสมือนโซ่ตรวนแห่งความรักที่แทนที่จะเป็นการปลดปล่อย แต่กลับเป็นตัวกดทับให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะภาพที่ไม่ก่อให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างเพศเช่นเดิม การตีความต่อความรักโรแมนติคที่หลากหลายเช่นนี้ ในบทความข้างต้นจึงเสนอว่าควรจะหันไปให้ความสนใจกับความรักในฐานะที่เป็นเรื่องเล่า หรือตัวบท ที่สามารถอ่านและตีความได้หลากหลายผ่านประสบการณ์เกี่ยวกับความรักของคนนั้นๆ โดยตรง เพราะในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงสามารถตีความความรักในรูปแบบต่างไม่ว่าจะเพื่อการปลดปล่อยหรือกดทับตนเอง ความรักจึงสามารถเป็นทั้งพื้นที่ที่สร้างตัวตนและต่อรองในความสัมพันธ์ระหว่างเพศด้วยได้เช่นกัน

สำหรับนักมานุษยวิทยา ความรักและการแต่งงาน ยังพิจารณาได้ว่าเป็น พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน (Rite of Passage) อย่างหนึ่ง กล่าวคือการเข้าสู่พิธีแต่งงาน เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากบ่าวสาว (ชายหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน) ที่มีสถานะโสดไปสู่หนุ่มสาวที่มีสถานะที่มีคู่ครองแล้ว ในทางสังคมการแต่งงานถือจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งของการสร้างชีวิตครอบครัวและถือเป็นพิธีกรรมที่แสดงหรือประกาศให้คนทั่วไปรับรู้และเห็นชอบกับการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา จึงจะถือว่าเป็นการแต่งงานที่สมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับได้ การแต่งงานจึงเป็นทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการเมืองระหว่างสามีภรรยา และครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่เคยมีอยู่และจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ซึ่งการแต่งงานอาจมีรูปแบบและพิธีการแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมวัฒนธรรม ในสังคมวัฒนธรรมบางแห่ง การแต่งงานเป็นเรื่องของความสมัครใจและความรักระหว่างชายหนุ่มหญิงสาว

แต่ในบางสังคมวัฒนธรรม การแต่งงานเป็นการตัดสินใจเด็ดขาดของครอบครัวและวงศ์ตระกูล การแต่งงานเป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างครอบครัวสองครอบครัว อันอาจเป็นรากฐานนำไปสู่การเป็นพันธมิตร และการทำการค้าแลกเปลี่ยนร่วมกันต่อไปในอนาคต ในสังคมวัฒนธรรมหลายๆแห่ง การแต่งงานยังเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง ซึ่งอาจเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น การให้สินสอดแก่ฝ่ายหญิง (bride wealth), การให้บริการแก่ฝ่ายหญิง (bride service), การแลกเปลี่ยนผู้หญิงระหว่างกลุ่ม (exchange of women), การแลกเปลี่ยนของขวัญ (gift exchange), การให้สินสอดแก่ฝ่ายชาย (dowry) เป็นต้น และการแต่งงานมักจะถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ทางสังคมหลายประการด้วยกัน สังคมส่วนใหญ่มีกฎเกณฑ์การแต่งงานนอกวงศ์วาน(exogamy) ญาติพี่น้องจะแต่งงานด้วยกันไม่ได้ แต่ในบางชนชั้นกลับมีกฎเกณฑ์การแต่งงานในวงศ์วาน(endogamy) เช่น วรรณะสูงในประเทศอินเดีย (ยศ สันตสมบัติ, 2548: 95-120)

ในงานศึกษาเรื่อง โครงสร้างสังคมของชาวนาไทย แจ็ค พอตเตอร์ (2526) ได้กล่าวถึงรูปแบบการเกี่ยวพาราตีและการแต่งงานของสังคมชาวนาในอดีตว่ามีรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การเริ่ม “เอาจ” สาว โดยหนุ่มสาวในอดีตจะมีโอกาสได้พบปะเพื่อทำความรู้จักกันก็ต่อเมื่อมีงานประเพณีต่างๆ เช่น งานวัด งานบวช งานแต่งงาน และการพูดคุยจะอยู่ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายหญิง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการ “ผิดผี” เพราะหากมีการผิดผีเกิดขึ้น จะถือเป็นการทำผิดต่อวิญญาณบรรพบุรุษเชื้อสายฝ่ายหญิงและจะต้องมีการขอขมา ไม่เช่นนั้นจะทำให้คนในบ้านโดยเฉพาะแม่เกิดเจ็บป่วย นำไปสู่การแต่งงานจะมีการสู่ขอ โดยผู้ใหญ่ฝ่ายชายจะนำเงิน “ค่าใส่ผี” ไปให้ครอบครัวฝ่ายหญิงเพื่อบอกกล่าวแต่ผีบรรพบุรุษ มีพิธีผูกข้อมือข้อมือบ่าวสาวเป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นฝ่ายชายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง จึงถือว่าการแต่งงานเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งหลังจากนั้นอาจมีการเลี้ยงฉลองกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน การแต่งงานในสังคมของชาวนาในภาคเหนือ (และในสังคมชาวลื้อด้วย) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือกลไกทางสังคมระดับชีวิตประจำวัน ที่พยายาม “ควบคุม” บังคับกับสังคมหมู่บ้านอย่างสำคัญ

พอตเตอร์ (2526 :148-214) เสนอว่า บรรยากาศการเกี่ยวพาราตีของและการแต่งงานของบ่าว-สาว (หนุ่ม-สาว) ในสังคมชาวนาภาคเหนือในเชียงใหม่ คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความสัมพันธ์ทางสังคมในสังคมชาวนาในยุคนั้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการสร้างครอบครัวที่ไม่ได้เกี่ยวกับพันท์กับคนเพียงสองคน แต่สัมพันธ์ไปถึงครอบครัว เครือญาติ และหน้าตาทางสังคมอีกด้วย กล่าวคือในกรณีงานศึกษาของพอตเตอร์ซึ่งได้เสนอรูปแบบของการเกี่ยวพาราตีในสังคม

หมู่บ้านว่าจะเป็นไปได้ในลักษณะของการ “แอ้วสาว” (แอ้ว คือ การเที่ยว สาว คือหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน) โดยชายหนุ่มจะไปหาสาวที่บ้านหลังจากที่เสร็จสิ้นงานประจำวันแล้ว นอกจากนี้การ “แอ้วสาว” ยังรวมถึงการไปเที่ยวพาราตีตามงานต่างๆ เช่น งานวัด งานบวช งานศพ หรืองานอื่นๆ เช่น การที่ฝ่ายชายเข้าไปช่วยฝ่ายหญิงทำงาน แคะเปลือกถั่วลิสง แคะกระเทียม ซึ่งหนุ่มสาวจะมีโอกาสให้พูดคุยและคบหากัน กระทั่งชักชวนให้หนุ่มไปเยี่ยมบ้าน ซึ่งการเยี่ยมเยียนถึงบ้านของฝ่ายหญิงนั้นการพบปะพูดคุยกัน เรียกว่า “การอู้บ่าว อู้สาว” การเล่นดนตรี หรือแม้แต่การสักบริเวณอวัยวะเพศมีการลงคาถาเวทย์มนต์เพื่อเอาชนะใจหญิงสาวในครั้งแรกที่พบเห็น ซึ่งจะอยู่ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายหญิง ทั้งนี้ก็เพื่อไปให้เกิดการร่วมเพศกันก่อนแต่งงานหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าการ “ผิดผี” ขึ้น ซึ่งถือเป็นการล่วงละเมิดวิญญูณบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง อาจก่อให้เกิดสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยขึ้นได้ และยังคงเป็นที่ครหาของชาวบ้านอีกด้วย และหากเกิดการผิดผี และไม่มีการแต่งงานเกิดขึ้น ฝ่ายหญิงจะกลายเป็นแม่หม้าย และโอกาสที่จะได้แต่งงานหรือสร้างครอบครัวก็จะมีน้อยลง โดยส่วนใหญ่จะได้คู่ครองใหม่เป็นพ่อหม้าย อีกทั้งหากชายหนุ่มที่เข้ามาเป็นคนที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่ชอบพอด้วยจะบอกให้ลูกสาวเลิกคบหา เนื่องจากหากแต่งงานกันแล้วฝ่ายชายจะต้องย้ายเข้ามาอยู่บ้านของฝ่ายหญิง และอาศัยร่วมชายคาเดียวกับพ่อแม่ฝ่ายหญิงด้วยนั่นเอง เมื่อการเที่ยวพาราตีเป็นไปจนครอบครัวทั้งสองฝ่ายและให้เงิน “สินสอด” แก่ผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงก็เป็นอันเสร็จพิธีและถือว่าพิธีแต่งงานเสร็จสิ้นสำหรับครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวยในตอนกลางคืนก็จะมีพิธีผูกข้อมือข้อมือและงานเลี้ยงซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมจากวัฒนธรรมการแต่งงานแบบภาคกลาง โดยจะมีการแห่ขบวนขันหมากของฝ่ายชายเพื่อเข้าบ้านฝ่ายหญิง มีด่านต่างๆ เพื่อต่อรองในการเข้าไป โดยจะมีเงินหรือเหล้าเป็นค่าผ่านทาง กระทั่งเข้าไปหาฝ่ายหญิงได้ หลังจากนั้นญาติพี่น้องและชาวบ้านก็เข้ามาผูกข้อมือข้อมือบ่าวสาวพร้อมทั้งกล่าวคำอวยพร หลังจากนั้นก็เป็นกรกินเลี้ยงกันระหว่างญาติพี่น้องและแขกหรือที่มาร่วมงาน หลังจากนั้นเมื่อฝ่ายชายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงแล้วจะกลายเป็นคนนอกในครอบครัวทันที ฝ่ายชายจำเป็นจะต้องปรับตัวและต้องอยู่ภายในอำนาจของครอบครัวฝ่ายหญิง รวมทั้งกลายเป็นแรงงานให้กับครอบครัวฝ่ายหญิงทันที หลังจากนั้น 1 ปีหรือนานกว่านั้นจึงจะสามารถย้ายออกมาสร้างบ้านหลังใหม่ของตนเอง หรือหากเป็นการแต่งงานกับน้องสาวคนสุดท้องของครอบครัวก็จะไม่สามารถย้ายออกมาได้ เนื่องจากธรรมเนียมปฏิบัติที่ลูก

สาวคนสุดท้ายจะต้องมีหน้าที่ดูแลพ่อแม่ในยามแก่เฒ่าและเมื่อพ่อแม่เสียชีวิตได้จึงจะได้บ้านและที่ดินที่อยู่อาศัยเป็นมรดกตกทอด

งานศึกษาของ พอตเตอร์ สะท้อนให้เห็นถึงการแต่งงานในฐานะกระบวนการทางสังคม ไม่ได้เป็นแค่เพียงการเปลี่ยนสถานะทางสังคมของกลุ่มสาวเพียงเท่านั้น ตั้งแต่การเกี่ยวพาราสี กระทั่งไปสู่พิธีแต่งงานต่างสัมพันธ์กับบุคคลหลายฝ่าย ทว่ายังถือเป็นพิธีกรรมของการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลนั้นๆ ด้วย คือฝ่ายชายต้องจากครอบครัวของตนและย้ายเข้าสู่สังคมครอบครัวของฝ่ายหญิง ซึ่งต้องปรับตัวในฐานะสมาชิกใหม่ของครอบครัวฝ่ายหญิง

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความหมายและนัยยะทางสังคมของการแต่งงาน เพศสัมพันธ์ หรือ “ความรัก” ของคนต่างเพศ หรือในบริบทของการข้ามเขตแดนรัฐชาติ นั้นยิ่งสลับซับซ้อนและขบถย้อนมากขึ้นไปอีก โดยเฉพาะในอาณาบริเวณชายแดน หรือบริบทของความสัมพันธ์ข้ามเขตแดนรัฐชาติ เช่นในงานศึกษาเรื่อง “Sex and the Sacred : Sojourners and Visitors in the Making of the Southern Thai Borderland” Marc Askew (2006) ได้ชี้ให้เห็นว่า เพศสัมพันธ์ ความรัก (และงานแต่งงาน) นั้นอาจมีลักษณะหรือรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่นในกรณีของเมืองหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งถือเป็นพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนที่มีผู้คนข้ามไปมาเนิ่นศึกษาคมนมาเลเซียและสิงคโปร์เชื้อสายจีน Askew เสนอว่าหาดใหญ่ได้กลายเป็นพื้นที่ที่เขาเรียกว่า “ประเทศที่สาม” (Third country) โดยมองผ่านแนวคิดเรื่องความคุ้นเคย (ในมิติศาสนาและวัฒนธรรม) และความแตกต่าง (คือเรื่องความยืดหยุ่นของการมีเพศสัมพันธ์ในบริบทข้ามชาติ) Askew เสนอว่า การเดินทางมาจาริกแสวงบุญ กับ การท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ซึ่งนำไปสู่เรื่องเพศสัมพันธ์ คือการข้ามประเทศจากมาเลเซีย หรือสิงคโปร์ เข้ามาใช้บริการทางเพศ หรือมีความสัมพันธ์เชิงคู่สาวกับ หญิงบริการ หรือ “คนรัก” ในภาคใต้ของไทย ทำให้ “นักท่องเที่ยวจาริกแสวงบุญ” จากมาเลเซีย หรือสิงคโปร์ สามารถก้าวข้ามกฎเกณฑ์ทางสังคมข้ามเขตแดนมายังหาดใหญ่ พวกเขาได้สลัดความเป็นตัวตนเดิมออกเพื่อเข้าสู่สถานะใหม่ (เพื่อเสาะหาสิ่งที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นเรื่องจิตวิญญาณ อัตลักษณ์ หรือเรื่องทางเพศ) แม้จะเพียงชั่วครั้งชั่วคราว แต่การเดินทางข้ามพรมแดนของกลุ่มคนเหล่านี้ได้กลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ผลิตซ้ำและได้สร้างสิ่งที่เรียกว่าอาณาบริเวณชายแดนหรือ “ประเทศที่สาม” (Third country) ขึ้นมานั่นเอง

ในอีกแง่หนึ่ง การแต่งงานข้ามพรมแดน ยังอาจมีความหมายในฐานะที่เป็นกลยุทธ์ของการปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชายแดนอีกด้วย เช่น ในงานศึกษาของ *Matthew H. Amster* เรื่อง “Borderland tactics: Cross-border marriage in the highlands of Borneo” (2010: 93-107) ซึ่งเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับการแต่งงานข้ามพรมแดนของชนพื้นเมืองในอาณาบริเวณชายแดนระหว่างประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย *Amster* เสนอว่าการแต่งงานข้ามพรมแดนบนพื้นที่ชายแดนดังกล่าวถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการอาศัยใช้ชีวิตอยู่ในอาณาบริเวณชายแดน การแต่งงานข้ามพรมแดนตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ของชนชายแดน ในบริบทของความสัมพันธ์ข้ามชาติและการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย กล่าวคือความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจในมาเลเซียที่ขยายตัวดีกว่าประเทศอินโดนีเซียส่งผลให้ ชาวมาเลเซีย ซึ่งอาศัยอยู่ในอินโดนีเซียเดินทางข้ามพรมแดนเพื่อทำงานและหาคู่รัก แต่งงาน สร้างและธำรงรักษาความสัมพันธ์ข้ามแดน กระทั่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานระดับข้ามชาติ และการแต่งงานข้ามประเทศยังนำมาซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์ชุดใหม่ๆ ที่จะช่วยสนับสนุนการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือแม้แต่การเปลี่ยน หรือการได้สัญชาติของลูกที่เกิดตามอีกด้วย

5.2 การแต่งงานในหมู่บ้านสันทรายลือ

ชาวลือส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งรกราก สร้างครอบครัวในเมืองชายแดนแม่สาย-ท่าจี้เหล็ก ส่วนมากยังคงนิยมแต่งงานกันภายในกลุ่ม ในชุมชนสันทรายลือ เล่ากันว่าในอดีตมีข้อห้ามเกี่ยวกับการแต่งงานนอกกลุ่ม กล่าวคือห้ามคู่หนุ่มสาวมีการแต่งงานนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านสันทรายไต (สันนิษฐานว่าอาจมีสาเหตุมาจากการที่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันมาก่อนจึงมีการแยกตัวออกมาตั้งหมู่บ้านสันทรายลือ) จึงมีกฎหมายห้ามแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน ในแง่นี้การแต่งงานจึงกลับกลายเป็นกลไกสร้างความเหนียวแน่นทางสังคมในชุมชนเอง เล่าลือกันว่าหลายคู่ที่ฝ่าฝืนกฎนี้มักประสบกับอุบัติเหตุถึงแก่ชีวิต

อย่างไรก็ตามไม่ว่ามานานี่ข้อห้ามนี้ไม่มีใครจะมีผลมากนัก ยังคงมีการไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้าน (เพราะทั้งสองหมู่บ้านอยู่ติดกัน) พิธีแต่งงานเป็นไปแบบเรียบง่ายมีเพียงพิธีผูกข้อมือข้อมือคู่บ่าวสาวบอกกล่าวแก่ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายถือเป็นเสร็จพิธี ทว่าปัจจุบันสังคมชายแดนท่าจี้เหล็กเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความทันสมัยและได้รับอิทธิพลจากสื่อไทย ทำให้ทั้งรูปแบบและ

ความหมายของประเพณีแต่งงาน การจะแต่งงาน และเรื่องของ “ความรัก” ปรับเปลี่ยนไป มีเงื่อนไขทางสังคมมากขึ้น เช่นกรณี ชีวิตรักของหล้า สาวลื้อวัย 24 ปี

ครอบครัวของหล้ามี 3 คน แม่ พี่ชายและหล้า ส่วนพ่อของหล้าได้ไปมีภรรยาใหม่และย้ายไปดูแลสวนยางที่เมืองยอง หล้าและพี่ชายเกิดและเติบโตที่บ้านสันทรายลื้อ โดยตาและยายของหล้าเป็นชาวลื้อจากสิบสองปันนาและอพยพครอบครัวเข้ามาอยู่บ้านสันทรายลื้อเป็นรุ่นแรกๆ ก่อนหน้านี้ได้อยู่ที่บ้านสันทรายไตและได้โยกย้ายออกมาอยู่บริเวณวัดพระธาตุสายเมือง และเป็นครอบครัวที่เริ่มพร้อมๆกับหมู่บ้านสันทรายลื้อและบูรณะวัดพระธาตุสายเมืองขึ้นมา แต่ก่อนบ้านของหล้าอยู่ติดกับใจบ้านของบ้านสันทรายลื้อ ทุกวันพ่อและพี่ชายจะเข้าไปทำความสะอาดใจบ้าน หล้าได้มีโอกาสข้ามไปเรียนหนังสือที่แม่สาย โดยไปอาศัยอยู่ญาติ ส่วนพี่ชายเรียนหนังสือที่โรงเรียนพม่าที่ย่างกุ้ง ในสมัยเด็กๆ หล้าเล่าว่า ได้มีโอกาสเรียนหนังสือที่แม่สาย ในระดับชั้นประถมศึกษา มีเหตุการณ์ปิดด่านโดยปีหนึ่งปิดด่านประมาณ 3 ครั้งครั้งหนึ่งหลายๆวัน ถ้าจะข้ามก็ต้องลักลอบข้ามแม่น้ำสาย ถ้าถูกจับได้ก็จะโดนยิง แม่ของหล้าก็เลยให้หล้าย้ายไปอยู่แม่สายกับญาติ ไม่ต้องกลับมาสันทรายลื้ออีกเพราะไม่รู้จะปิดด่านอีกเมื่อไร ส่วนพี่ชายนั้นถูกส่งไปเรียนที่ย่างกุ้ง เพราะต้องการเรียนภาษาพม่า เพราะหากอยู่ทำขี้เหล็กจะไม่ได้สื่อสารภาษาพม่าอย่างเต็มที่เพราะมีหลายภาษา แม้จะพูดภาษาพม่าได้ก็อ่านเขียนไม่ค่อยได้ พ่อกับแม่จึงอยู่บ้านสันทรายลื้อกันแค่สองคน หล้าเรียนหนังสือที่แม่สายกระทั่งครูที่โรงเรียนขอหล้าเป็นลูกบุญธรรม แต่เนื่องจากหล้าไม่มีหลักฐานสถานะทางบุคคลจึงได้ยื่นเรื่องกับผู้ใหญ่บ้าน เมื่อมีการสำรวจบุคคลตคสำรวจ เมื่อ 5 ปีที่แล้ว และหล้าเพิ่งจะได้รับบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนเมื่อปีที่แล้วนี้เอง(พ.ศ. 2552) ซึ่งปัจจุบันทำให้หล้าเป็นบุคคลสองสัญชาติ โดยบัตรเก็บไว้กับญาติในแม่สาย

หล้าได้เรียนหนังสือถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (การศึกษานอกโรงเรียน) ได้เรียนภาษาจีน และได้เข้าไปทำงานในคาสีโนในตำแหน่งบริการลูกค้าระดับ V.I.P (V.I.P Service) โดยช่วงแรกๆได้เงินเดือน 3,500 บาท ทำได้ 6 เดือนก็ขึ้นเงินเดือนให้เดือนละ 5,000 บาท(ยังไม่รวมทิปจากลูกค้า) ซึ่งหากเป็นคนไทยจะได้เดือนละ 8,000 บาท หล้าทำงานอยู่ที่โรงแรมถึง 3 ปีก็ลาออก ด้วยเหตุผลหลายอย่าง ตั้งแต่เรื่องเงินเดือนที่แตกต่าง หล้าเห็นว่าตนเองได้รับเงินค่าจ้างน้อยกว่าพนักงานที่เป็นคนไทยที่เพิ่งเข้ามาทำงานใหม่ ทั้งๆที่หล้าสามารถพูดได้หลายภาษามากกว่า ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเจ้าของโรงแรมเป็นคนไทย พนักงานในระดับหัวหน้างานก็เป็นคนไทย แต่ให้เงินเดือนไม่เท่ากัน

ทั้งๆที่งานไม่แตกต่างกัน รวมถึงมีการกลั่นแกล้งกันภายในกันเองด้วย การถูกมองว่าเป็นคนพม่า ไม่ใช่คนไทย แม้จะเคยเรียนในแม่สายแต่ก็ได้วุฒิแค่มัธยมศึกษาปีที่ 3 หล้าจึงไม่พอใจลาออกมาเช่าเปิดร้านขายเสื้อผ้าอยู่ห้องแถว ในบริเวณตลาดสันทรายลือ โดยแม่ช่วยลงทุนให้รวมถึงเงินเก็บจากการทำงานที่คาลิโน เสื้อผ้าที่ร้านเป็นเสื้อผ้าที่มาจากกรุงเทพ โดยหล้าจะเดินทางไปซื้อที่กรุงเทพ โดยพักอาศัยกับน้ำสาว น้ำสาวของหล้าเป็นเมียน้องของหนุ่มนักธุรกิจชาวมาเลเซีย น้ำสาวเล่าว่า หากมีลูกชายให้สามคนนี้ได้ก็จะได้ไปอยู่มาเลเซียด้วยกัน เข้าออกประเทศไทยโดยใช้พาสปอร์ต บางครั้งหากไม่มีเวลาไปจะไปรับซื้อจากร้านของญาติที่เปิดร้านขายเสื้อผ้าในตลาดไม้ลุงชน

ในครอบครัว หล้า ลูกสาวเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการหาเงินเข้าบ้าน และดูแลค่าใช้จ่ายในบ้าน (ส่วนหนึ่งเนื่องจาก พี่ชาย ไม่ทำงาน หรือไม่มีงานทำ) ทุกวันหล้าจะต้องมาเปิดร้านในตอนเช้า หากไม่มีธุระที่ไหนก็จะอยู่เฝ้าร้านทั้งวัน แต่หากมีธุระ เช่น แม่ไม่สบาย ซึ่งทุกวันนี้เป็นโรคประจำตัวของคนแก่จะต้องพาไปเช็คร่างกายที่โรงพยาบาลศรีบูรินทร์ทุกเดือน หล้าก็จะทำหน้าที่พาแม่ไป บางครั้งก็จะให้พี่ชายอยู่เฝ้าร้านให้ บางครั้งก็จะปิดร้านครึ่งวันเพื่อไปส่งแม่ และทุกๆเดือนหล้าจะต้องไปซื้อของใช้เข้าบ้าน โดยจะไปซื้อที่โลตัส ไปแต่ละครั้งจะใช้เงินประมาณ 3,000 -4,000 บาท หรือในช่วงที่หล้าจะต้องไปกรุงเทพเพื่อไปซื้อเสื้อผ้าเข้าร้าน ก็จะต้องปิดร้านหลายวันและให้พี่ชายอยู่เฝ้าแม่ที่บ้าน

หล้ามีญาติพี่น้องอยู่ที่แม่สาย บ่อยครั้งก็ต้องไปช่วยญาติเลี้ยงหลาน เมื่อญาติจะต้องไปต่างจังหวัด และญาติไม่ไว้ใจพี่เลี้ยงซึ่งเป็นคนพม่า ดังนั้นบ่อยครั้งที่เมื่อปิดร้านในช่วงเย็นหล้าจะต้องข้ามด่านไปรับหลานที่โรงเรียนพากลับบ้าน และนอนค้างคืนที่แม่สาย เช้าก็ต้องพาหลานไปส่งที่โรงเรียนแล้วจึงค่อยข้ามกลับมาเปิดร้านที่สันทรายลือ บางครั้งในช่วงปิดเทอมญาติก็จะหลานๆมาอยู่ที่บ้าน และร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น ตอนเช้าหากเป็นวันพระแม่ก็พาหลานๆ ไปทำบุญที่วัดพระธาตุสายเมือง แพนหนุ่มของหล้าเป็นคนลี้ภัยมาจากเมืองยอง ก่อนหน้าที่จะมาเปิดร้านเกมส์ได้เคยทำงานอยู่ที่คาลิโน โรงแรมเดียวกับหล้าและได้ลาออกมา และได้พบรักกันที่นั่น ปัจจุบันคบหาดูใจกันมานานกว่า 3 ปี เกี่ยวกับอนาคตครอบครัว หล้าและแพนยังไม่ได้วางแผน เพราะมองว่าการสร้างครอบครัวเป็นภาระ เพราะถ้าแต่งงานแล้วมีลูกจะต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูง โดยเฉพาะการส่งเสียเรื่องการเรียน ซึ่งตอนนี้หล้าและแพนยังไม่พร้อม แม้ว่าธุรกิจร้านเสื้อผ้าของ

หล้าจะได้กำไรเดือนละหลายหมื่นบาทก็ตาม ทุกวันนี้ก็ช่วยกันเก็บเงินไปก่อน ถ้าจะแต่งงานก็ต้องให้มีความพร้อมมากกว่านี้

5.3 ชีวิตรักของหอมแก้วกับอุ้นคำ

หอมแก้ว สาวเมืองยอง ปัจจุบันอายุ 28 ปี ย้ายจากเมืองยองมาอยู่กับพี่สาวที่ทำจี๋เหล็กเมื่อ 7 ปีที่แล้ว (ประมาณปีพ.ศ. 2547) ก่อนย้ายออกมาหอมแก้วอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่เวียงของ บ้านม่อนแสง ครอบครัวทำนา เมื่อเรียนจบชั้นมัธยม (หรือตาม 10 เท่ากับชั้นมัธยมปลายของไทย) หอมแก้วตัดสินใจไม่เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยเนื่องจากในเมืองยองไม่มีมหาวิทยาลัย จะต้องไปเรียนที่ข้างกุ่มหอมแก้วจึงตัดสินใจย้ายมาช่วยญาติเลี้ยงหลานที่ทำจี๋เหล็ก ก่อนหน้านั้นหอมแก้วเดินทางมาทำจี๋เหล็กหลายครั้ง เพราะมีทั้งญาติ และเพื่อนจากเมืองยองมาทำงานอยู่ทำจี๋เหล็กหลายคน โดยเฉพาะเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกันที่เรียนจบจากเมืองยองและเข้ามาทำงานขายของในท่าล้อ และเป็นพนักงานในบ่อนคาสีโนหลายแห่งในท่าจี๋เหล็ก ขณะที่อีกหลายคนก็เดินทางไปทำงานในกรุงเทพมหานคร อยู่เมืองของหอมแก้วคบหากับอ้าย หนูม เมืองของบ้านเดียวกัน ทำงานขับรถโดยสารวิ่งระหว่างเมืองยองและท่าจี๋เหล็ก ทั้งสองคบหากันกระทั่งหอมแก้วย้ายมาอยู่ท่าจี๋เหล็กก็ยังคบหาโดยการโทรศัพท์ พบเจอ และไปเที่ยวด้วยกันบ้างแต่ก็ไม่บ่อยนักเพราะหอมแก้วต้องช่วยเลี้ยงหลานของญาติถึง 3 คน ทำงานบ้านต่างๆ และช่วยญาติขายซีดีเพลงลื้อในตลาดท่าล้ออีกด้วย หลายครั้งที่มียุเพื่อนจากเมืองยองมาเที่ยวหาหอมแก้วที่ท่าจี๋เหล็กก็จะพากันเช่ารถตู้ในแม่สายพากันไปเที่ยวดอยตุง เชียงแสน และไปไกลถึงตัวเมืองเชียงราย และวัดร่องขุนด้วย

การที่หอมแก้วย้ายมาอยู่ที่ท่าจี๋เหล็กต้องทำงานทุกวันทำให้หอมแก้วและอ้ายไม่ค่อยมีเวลาพบเจอกันเท่าไฉน นอกจากการโทรศัพท์ และเมื่อหอมแก้วมีโอกาสกลับเมืองยองไปเยี่ยมพ่อแม่เท่านั้น แต่ก็ไม่มีบ่อยนักเพราะงานที่ท่าจี๋เหล็กไม่มีวันหยุด นอกจากจะได้กลับไปในช่วงที่มีโอกาสสำคัญๆเท่านั้น การคบหาของทั้งคู่ยังเป็นไปไม่ราบรื่นนักเมื่อพ่อแม่และญาติฝ่ายหอมแก้วหรือแม้กระทั่งเพื่อนๆ ของหอมแก้วไม่ค่อยชอบใจกับอ้ายเท่าไฉน เนื่องจากมองว่าเป็นคนที่ไม่ค่อยมีฐานะเท่าไร และไม่มีความมั่นคง ถ้าหากแต่งงานไปอยู่ด้วยกันอาจจะไม่มีความสุข อีกทั้งพ่อแม่ฝ่ายอ้ายเองไม่ค่อยชอบหอมแก้วเพราะมองว่ายากจน บ้านหอมแก้วที่เมืองยองเป็นบ้านไม้เก่าๆ ที่ผ่านมามีหอมแก้วจึงได้เพียงแอบคบกับอ้ายท่ามกลางความไม่พอใจของคนรอบข้าง

ระหว่างที่หอมแก้วย้ายมาอยู่ที่จี้เหล็กและทำงานที่ตลาดท่าล่อได้พบปะพูดคุยกับอุ้นคำ (37 ปี) ชายหนุ่มที่เกิดที่เมืองของแต่ม้าเต็บโตที่สันทรายลือ หอมแก้วกับอุ้นคำรู้จักมักคุ้นกันอยู่ก่อนแล้วตั้งแต่หอมแก้วอยู่เมืองของ เนื่องจากอุ้นคำมีญาติพี่น้องอยู่เมืองของจึงได้กลับไปเยี่ยมญาติไปร่วมงานบวช และงานขึ้นธาตุจอมของหลายครั้งทำให้ได้รู้จักกับหอมแก้ว ปู่ย่าของอุ้นคำมาจากสิบสองปันนา มาอยู่ที่เมืองของ (ก่อนหน้านี้อยู่เมืองหลวย ต่อมาถูกกองทัพก๊กมินตั้งเข้ามาตั้งฐานทัพจึงต้องถอยลงมาอยู่เมืองของ) พ่อแม่ของอุ้นคำรู้จักกันผ่านการแนะนำจากรุ่นพ่อของทั้งสองฝ่าย ตอนแรกได้สร้างครอบครัวกันที่เมืองของ แต่ด้วยสถานการณ์การสู้รบของทหารพม่ากับกลุ่มหัวแดง จึงย้ายมาอยู่ที่ท่าจี้เหล็ก อุ้นคำ (37 ปี) ย้ายมาอยู่สันทรายลือตั้งแต่อายุ 3 ขวบ โดยมีพ่อ (เกิดและเติบโตในสิบสองปันนา) มีอาชีพค้าขายระหว่างท่าจี้เหล็ก เมืองของ และสิบสองปันนา โดยนำเหล่าเงินมาขายในพม่า นำเครื่องแป้งไปขายสิบสองปันนา หรือข้ามไปซื้อเสื้อผ้าในแม่สายมาขายในพม่าด้วย ส่วนแม่หนีสงครามจนเสียชีวิต พ่อจึงต้องย้ายครอบครัวมาอยู่ที่สันทรายลือ แต่ยังคงเหลือญาติบางส่วนอยู่ที่เมืองของ อุ้นคำจึงได้ย้ายมาเรียนหนังสือที่ท่าจี้เหล็ก อุ้นคำเล่าว่าขณะนั้นสันทรายลือมีบ้านเรือนอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน(ประมาณ 20 หลังคาเรือน) มีโรงพยาบาลเล็กๆ (คลินิก) และในอดีตค่าเงินพม่า (จ๊าด) มีค่ากว่าเงินบาทไทย ทำให้เศรษฐกิจของพม่าดีกว่าไทยมาก จึงค่อยมีใครคิดจะข้ามมาอยู่ที่แม่สาย อุ้นคำเล่าว่าเวลานั้นเคยได้ยินว่าฝั่งไทยถึงกับประกาศให้ผู้คนเข้ามาจับจองที่ดินและออกโฉนดให้ และจะทำบัตรประชาชนให้อีกด้วย แต่ก็ยังไม่มีใครเข้าไป แม่สายขณะนั้นแตกต่างจากปัจจุบันเป็นอย่างมาก เมื่อก่อนมีหน้าร้านขายของชำอยู่เพียงไม่กี่ร้าน การเดินทางข้ามไปมาก็ไม่ต้องเสียค่าผ่านแดน มีทหารพมามาคูมอยู่ไม่กี่คน ตอนที่อุ้นคำย้ายมาอยู่ที่ท่าจี้เหล็กพ่อยังคงทำอาชีพค้าขายอยู่ เพราะขณะนั้นเงินเปิดประเทศ ทำให้สามารถเข้าไปค้าขายในสิบสองปันนาได้สะดวก อุ้นคำเคยตามพ่อไปค้าขายอยู่สองสามครั้ง ไปครั้งหนึ่งก็เกือบเดือนเพราะการเดินทางลำบากไม่ได้มีถนนคืออย่างทุกวันนี้ เดินทางโดยรถจี๊ปสำหรับลากบรรทุกสินค้า ส่วนแม่ทำไร่ทำนาปลูกผัก และค้าขายบ้าง โดยข้ามไปซื้อขนมในฝั่งไทยมาขายชองละบาท 50 สตางค์

เมื่ออุ้นคำอายุประมาณ 13 ปีก็บวชเรียนที่วัดพระธาตุสายเมือง ขณะที่บวชก็เดินทางไปวัดที่เมืองไทยบ้าง ทั้งเชียงใหม่ ลำพูน และกรุงเทพฯ และสึกออกมาเมื่ออายุ 18 ปี ก็มาทำเหมืองขุดหอบเงิน ตอนนั้นตลาดท่าล่อมีแล้ว ขายดีแล้ว ขายพวกหยก เหมืองขุดหอบเงิน ของปลอม แก้ว แหวนของปลอม เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ไปเป็นลูกจ้างบ้างทำอยู่ 2-3 ปี แล้วก็เปลี่ยนเจียรระโนพลอย ที่

ทำจีเหล็ก เมืองไทยก็เริ่มเจริญแล้ว แต่อุ่นคำก็ไม่คิดจะไปทำงานฝั่งไทย แม้จะมีเพื่อนหลายคนไปทำเจียรไนพลอย ขายเสื้อผ้า รับจ้างก่อสร้าง คาสีโนเพิ่งมาตั้ง วิทยุรุ่นที่มาจากยี่ห้อทำงานท่าล่อหรือทำงานในบ่อน อุ่นคำเคยเป็นนักร้องในร้านอาหาร แต่จริงๆแล้วไม่ชอบร้องเพลง แต่ชอบแต่งเพลงมากกว่า จากความชอบนี้เองทำให้อุ่นคำถึงกับเคยออกอัลบั้มเพลงไทยแล้วถึง 3 ชุด แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จในเชิงธุรกิจตอนหลังจึงหยุดไป

ทุกวันนี้อุ่นคำและพี่สาวอีกสองคนเปิดร้านขายกระเป๋าในตลาดท่าล่อทั้งหมด 3 ร้าน ในแต่ละวันอุ่นคำจะต้องไปช่วยพี่สาวเปิดร้านและขายของ ด้วยความที่อยู่เมืองชายแดนการ “แอ้วสาว” จึงเป็นการแอ้วสาวข้ามแดน ในช่วงที่แม่สายมีเทศกาล เช่น งานลอยกระทง สงกรานต์ งานขึ้นปีใหม่ ฯลฯ ในช่วงวิทยุอุ่นคำและเพื่อนมักจะข้ามมาเที่ยวแม่สายแทบทุกครั้งที่มีงานเทศกาล อัลบั้มที่กองอยู่ในบ้านอุ่นคำเห็นว่ามิภาพอุ่นคำเดินทางไปท่องเที่ยวหลายจังหวัดในประเทศไทยด้วย ทั้งทะเล ภูเขา อุ่นคำชอบการเดินทางและการได้พบกับผู้คน

ด้วยงานค้าขายในตลาดชายแดน อุ่นคำจึงมีโอกาสพบเจอและใกล้ชิดกับหอมแก้วมากขึ้น(ร้านของทั้งสองอยู่ไม่ห่างกันมากนัก) โดยอุ่นคำได้ตามจับหอมแก้วต่างๆที่รู้ว่าหอมแก้วมีแฟนอยู่แล้ว แต่ในขณะนั้นหอมแก้วไม่ได้สนใจอุ่นคำเท่าใดนัก แต่ด้วยความที่ต้องพบปะกันเกือบทุกวัน เพราะร้านของอุ่นคำอยู่ห่างจากร้านของหอมแก้วไม่กี่เมตร อีกทั้งอุ่นคำก็รู้จักกับญาติของหอมแก้ว เป็นจนกระทั่งอุ่นคำเดินทางมาหาด้วยการขอหอมแก้วแต่งงาน เมื่อครั้งที่การเดินทางกับหอมแก้วกลับเมืองยองเพื่อไปร่วมงานขึ้นพระธาตุจอมยอง (กับเพื่อนคนอื่นๆ) ในปีพ.ศ. 2552 ซึ่งพ่อกับแม่ของหอมแก้วก็ยินดีจะยกลูกสาวให้เพราะรู้จักกับครอบครัวของอุ่นคำเป็นอย่างดีว่ามีฐานะดีกว่าแฟนเก่าของหอมแก้วมาก และยังมีธุรกิจค้าขายที่ทำจีเหล็กอีกด้วย หอมแก้วปฏิเสธการตัดสินใจของพ่อแม่ไม่ได้จึงต้องยอมแต่งงานด้วย (บางคนบอกว่าหอมแก้วตัดสินใจแต่งงานกับอุ่นคำเพราะต้องการประชิดพ่อแม่ของอ้ายที่เคยดูแลตน) แม่หอมแก้วไม่เคยเอ่ยปากความในใจแต่ก็รู้สึกได้ว่าเธอแต่งงานด้วยความไม่เต็มใจนัก และยังคงรักอ้ายอยู่มาก หลังจากนั้นได้จัดพิธีแต่งงานแบบง่ายๆขึ้นที่เมืองยองด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นจึงกลับมาจัดงานแต่งงานที่บ้านสันทรายลือ (เดือนมกราคม ปี 2553) เพื่อให้เป็นที่รับรู้กันในหมู่บ้านด้วยหลังแต่งงาน หอมแก้วก็จึงได้ย้ายสำเนาทะเบียนบ้านจากเมืองยองมาอยู่ที่บ้านของอุ่นคำที่สันทรายลือด้วยเช่นกัน เมื่อก่อนการย้ายทะเบียนบ้านไม่มีค่าใช้จ่ายอะไร แต่ต่อมามีคนย้ายมากันเยอะขึ้นจึงมีค่าใช้จ่าย การย้ายจะต้องถ่ายเอกสารสำเนา

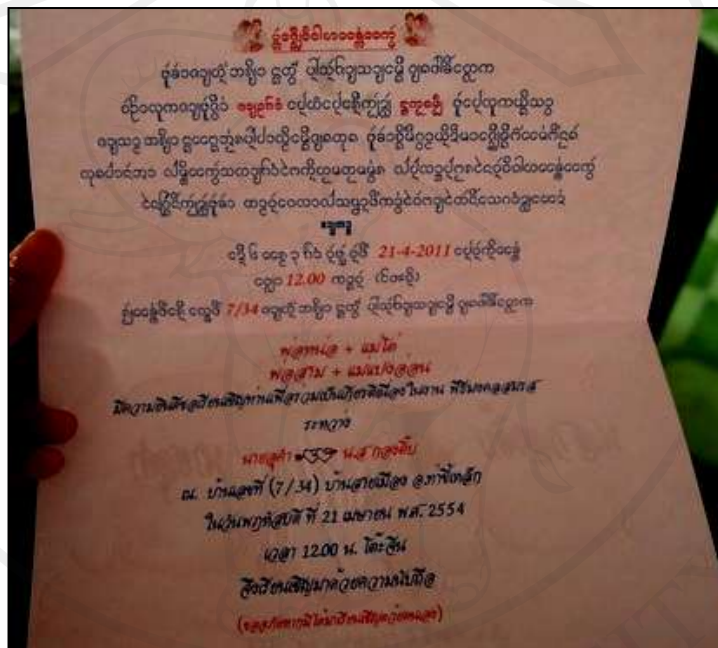
ทะเบียนบ้านที่จะย้ายเข้าไปอยู่ รวมทั้งบัตรประจำตัวของหัวหน้าครอบครัวไปยื่นแจ้งกับผู้ใหญ่บ้านที่เมืองของไให้โอนชื่อย้ายมาอยู่ที่ทำจีเหล็ก การมีสำเนาทะเบียนบ้านที่ทำจีเหล็กสามารถทำหนังสือผ่านแดนถาวรได้โดยไม่ต้องไปทำทุกครั้งที่ย้าย สามารถยื่นหนังสือและข้ามได้ทันที การแต่งงานของทั้งคู่จึงมีนัยยะของการแลกเปลี่ยนทางสังคมไม่มากนัก

ปัจจุบันทั้งสองมีลูกสาวด้วยกัน 1 คน น่าสนใจว่าระหว่างที่ตั้งท้องหอมแก้วเลือกที่จะไปฝากครรภ์และทำคลอดที่โรงพยาบาลแม่สาย (ฝั่งไทย) เพราะมองว่าปลอดภัยกว่าที่ทำจีเหล็ก และมีจุดมุ่งหมายมากกว่านั้น หอมแก้วฝากครรภ์และไปตรวจสุขภาพทุกเดือนที่โรงพยาบาลระยอง โดยสูติบัตรของทางการไทยที่ออกให้ลูกชื่อพ่อแม่ที่อยู่ในบัตรก็จะเป็นหอมแก้วและอุ่นคำที่เป็นบัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนของไทย แม้จะไม่มั่นใจว่าจะทำให้ลูกได้บัตรประชาชนไทย แต่อย่างน้อยๆก็มีหลักฐานว่าลูกสาวเกิดในประเทศไทย ผิดกับหลายครอบครัวที่บางครั้งต้องจ้างพ่อคนไทยมารับเป็นพ่อแต่ก็ต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นเมื่อกลับไปทำจีเหล็กอุ่นคำไปขอให้แพทย์ฝั่งทำจีเหล็กทำใบเกิดให้ซึ่งต้องซื้อในราคาประมาณ 1,500-2,000 บาทเพื่อเป็นหลักฐานในการนำชื่อลูกสาวเข้าทะเบียนบ้านที่สันทรายลือ เพื่อจะได้มีบัตรทั้งสองฝั่ง เมื่อหอมแก้วคลอดลูกก็ไม่ได้ทำงานอีกเลย ต้องอยู่บ้านเลี้ยงลูก ส่วนอุ่นคำก็มาช่วยเลี้ยงลูกบ้างในช่วงเดือนแรกๆ และออกไปทำงานค้าขายที่ท่าล่อ บ้างก็ไปรับจ้างก่ออิฐ แล้วแต่ว่าช่วงไหนมีงานอะไร ระหว่างนี้ทั้งคู่ยังมีโอกาสไปร่วมงานแต่งงานเพื่อนอุ่นคำที่สิบสองปันนาอีกด้วย ปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) หอมแก้วเปิดร้านขายรองเท้าบริเวณหน้าบ้าน โดยให้พี่เขยที่เปิดร้านขายกระเป๋าในตลาดท่าล่อช่วยสั่งซื้อรองเท้าจากจีน (ผ่านอินเทอร์เน็ต) ให้ พร้อมกับเลี้ยงลูกสาววัย 2 ขวบไปด้วย ส่วนอุ่นคำก็ยังคงไปขายกระเป๋าในตลาดท่าล่อและรับจ้างทำงานอื่นๆ ไปด้วย

5.4 ประเพณีแต่งงาน กับ “งานแต่ง” ในฐานะเวทีแสดงทางสังคม

โดยทั่วไปงานแต่งงานของชาวลือจะมี 2 ส่วน คือส่วนของพิธีกรรมและงานเลี้ยงฉลอง แล้วแต่ว่าเจ้าภาพจะจัดงานทั้งสองส่วนนี้ภายในวันเดียวหรือสองวัน ซึ่งหากจัดงานที่บ้านส่วนใหญ่จะมี 2 วัน แต่หากจัดงานเลี้ยงและพิธีกรรมคนละที่ (คือที่บ้านและโรงแรมหรือสถานที่เช่า) ก็จะมีงานเพียงวันเดียว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานที่และทุนทรัพย์ของเจ้าภาพ ในตัวเมืองทำจีเหล็กจะมีสถานที่นิยมจัดงานเลี้ยงฉลองงานแต่งงานอยู่หลายแห่งทั้งที่เป็นอาคารของรัฐและเอกชนส่วนใหญ่มี

ลักษณะเป็นห้องโถงชั้นเดียว ภายในมีเวทีสำหรับจัดงาน โดยทั่วไปงานแต่งงานมักจะทำพิธีกรรมที่บ้านก่อนในช่วงเช้า หลังจากนั้นก็จะมีการเลี้ยงฉลองงานแต่งงานในช่วงบ่ายถึงเย็น ในตัวเมืองท่าขี้เหล็กมีบริษัทที่รับจัดงานแต่งงานอยู่สองถึงสามแห่งในท่าขี้เหล็ก ซึ่งจะรับจัดงานแต่งงานครบวงจร และส่วนใหญ่จะติดต่อกับร้านรับจัดงานแต่งงานในแม่สายฝั่งไทยเป็นหลัก รูปแบบงานเลี้ยง/งานแต่งงานแบบสมัยใหม่จึงไม่ต่างจากของคนไทยเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามพิธีแต่งงานที่บ้านยังมีความแตกต่างและถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวลื้อ

ภาพ 5.1 การ์ดแต่งงานของคู่บ่าวสาวในท่าขี้เหล็กที่เขียนทั้งภาษาพม่าและภาษาไทย
หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554

งานแต่งงานของหอมแก้วกับอุ่นคำ ก็คล้ายๆกับคู่หนุ่มสาวชาวลื้อคนอื่นๆที่ท่าขี้เหล็ก ที่ปัจจุบันมีการจัดงาน 2 แบบหรือ 2 ที่ คืองานที่บ้านซึ่งเป็นประเพณีแต่งงานแบบลื้อและงานเลี้ยงแบบสมัยใหม่ ซึ่งมักจะจัดในสถานที่กลางเมืองโดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเพณีแต่งงาน (ที่บ้าน)

วันแรกจะเป็นการเตรียมงาน โดยจะมีญาติพี่น้องจากเมืองของ สิบสองปันนา หรือที่อยู่ ในประเทศไทย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย และจากกรุงเทพฯ และส่วนใหญ่ก็เป็น ชาวบ้านสันทรายลือที่รู้จักมักคุ้นกัน กรณีจัดงานเลี้ยงฉลองที่บ้านของฝ่ายเจ้าสาว ทุกคนก็จะมาช่วย เตรียมจัดสถานที่ และเตรียมทำอาหาร เพื่อเลี้ยงรับรองแขกหรือที่จะมาร่วมงานตั้งแต่คืนก่อนวัน งานแต่งงาน โดยเจ้าภาพส่วนใหญ่จะจ้างวงดนตรีซึ่งมีอยู่หลายวงในท่าขี้เหล็ก โดยมากจะเป็นวง ดนตรีเพลงไทใหญ่ (โดยอาจจะเป็นคนไทใหญ่หรือคนไทลื้อเป็นนักร้องก็ได้) หรือจากแม่สายมา แสดง จำนวนคนแสดงและช่วงเวลาที่แสดงขึ้นอยู่กับค่าจ้างของเจ้าภาพ ซึ่งถือเป็นหน้าเป็นตาด้วย เช่นในงานแต่งงานของผู้ใหญ่บ้านบ้านสันทรายลือ ที่จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 พบว่ามีวงจ้างวง ดนตรีจากประเทศไทย รวมถึงคณะตลกของไทยมาแสดงด้วย การจัดงานแต่งงานของกลุ่มชาวชาว ลื้อที่ท่าขี้เหล็กแต่ละครั้งจึงมีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก เริ่มจากงานที่บ้าน ในคืนแรกจะมีแขกหรือมาร่วม แสดงความยินดีกับเจ้าบ่าวและเจ้าสาว นอกจากงานเลี้ยงต้อนรับยังมีการแสดงดนตรี เช่น ขับลื้อ และดนตรีสมัยใหม่ประกอบไปด้วยทั้งคืน เรียกว่างานกินเลี้ยงในคืนแรกว่าการ “กินสรรค์”

งานวันที่ 2

เข้าสู่วันที่ 2 พิธีจะเริ่มประมาณ 9 โมงเช้า แล้วแต่ฤกษ์ บางงานอาจมีการทำบุญใส่บาตร ในตอนเช้ามีดกก่อนเริ่มพิธีแต่งงาน โดยนิมนต์พระจากวัดพระธาตุสายเมืองมาทำพิธีที่บ้าน รวมถึง ประกอบพิธีสืบชะตาให้คู่บ่าวสาวด้วย

ภาพ 5.2 พิธีแต่งงาน มีการนิมนต์พระมาใส่บาตรและทำพิธีสืบชะตาภายในบ้านฝ่ายชาย

หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2553

เริ่มจากเจ้าบ่าวเจ้าแต่งงานแล้วแต่จะไปใส่ชุดแต่งงานแบบใด อาจจะแต่งเป็นแบบสากล หรือแต่งในชุดลื้อ และโดยทั่วไปพิธีกรรมส่วนใหญ่จะเริ่มจากการแห่ขันหมากของเจ้าบ่าว เดินเข้าประณัยบ้านและเดินเข้าไปหาเจ้าสาวที่อยู่ในห้อง โดยมีประตูลูกประตูลูกทองกันไว้ เมื่อเจ้าบ่าวรับเจ้าสาวออกมาจากห้องแล้วจะเข้าร่วมทำพิธีกรรม โดยจะจัดบริเวณห้องโถงของบ้านเป็นส่วนของพิธีกรรม และมีพ่อหนาน คนทำพิธีกรรมประจำหมู่บ้าน รวมถึงคนเฒ่าคนแก่ (ผู้ชาย) ที่เป็นต้นตอในหมู่บ้าน และเจ้าบ่าวเจ้าสาวมารวมประกอบพิธีด้วย ก่อนเริ่มพิธีเจ้าบ่าวจะต้องนำสินสอดหรือที่เรียกว่า “เงินค่าน้ำนม ค่าข้าว” ให้แก่พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวเสียก่อน โดยสินสอดจะเป็นเงินหรือทอง หรือทั้งสองอย่างก็ได้ เมื่อพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวรับก็ถือว่าเป็นที่รับรู้และตกลงว่าได้กลูกสาวให้ฝ่ายชายแล้ว ในอดีตสินสอดเมื่อได้รับมาแล้วจะแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง แต่ปัจจุบันอาจยกให้คู่บ่าวสาวเพื่อเป็นเงินทุนก็ได้ จากนั้นจะมีพิธีสวมแหวนซึ่งแล้วแต่เจ้าบ่าวจะสวมให้เจ้าสาวฝ่ายเดียวหรือสวมให้กันและกันทั้งสองฝ่าย รวมถึงการใส่สร้อยให้แก่คู่บ่าวสาวด้วย จากนั้นก็จะเข้าสู่พิธีกรรม หากเป็นพิธีกรรมแบบลื้อดั้งเดิมจะเริ่ม โดยเจ้าบ่าวเจ้าสาวและผู้เฒ่าผู้แก่จะนั่งล้อมรอบอาหารเรียกว่า “ขันหมากขวัญ” ที่ได้จัดเตรียมไว้สำหรับทำพิธีกรรมเรียกว่า “พิธีฮายหมากขวัญ” อาหารสำหรับประกอบพิธีจะประกอบไปด้วย ไก่ต้ม ไข่ต้ม ถู (กระด้าง) ข้าวเหนียว กล้วย ดอกไม้ เทียน จากนั้นพ่อหนานคนทำพิธีได้นำสายสิญจน์ออกมาให้ผู้เฒ่าผู้แก่และคล้องเจ้าบ่าวเจ้าสาวลื้อไว้ และกล่าวคู่ขวัญเป็นภาษา กล่าวอวยพรคู่บ่าวสาวอยู่กันอย่างมีความสุข โดยมีญาติพี่น้องมาร่วมเป็นพยานในงานครั้งนี้ หลังจากที่พ่อหนานกล่าวจบ ก็นำสายสิญจน์ให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ สลับผูกข้อมือของบ่าวสาวให้อยู่ติดกัน จากนั้นฝ่ายพ่อแม่ของคู่บ่าวสาว และแขกที่มาร่วมงานก็ผูกสายสิญจน์จนครบ หลังจากนั้นก็ส่งตัวคู่บ่าวสาวเข้าห้องหอ โดยภายในห้องจะมีถาดข้าววางอยู่ บ่าวสาวจะต้องนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน เมื่อเสร็จแล้วจากนั้นจึงจึงถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็จะเดินออกมาต้อนรับแขกเพื่อเชิญให้รับประทานอาหารกลางวันที่บ้านที่เจ้าภาพเตรียมไว้ให้ ส่วนใหญ่จะตั้งเป็นโต๊ะจีนมาเลี้ยงแขก รวมทั้งมีวงดนตรีมาเล่นตลอดเวลา ข้าวเหนียวที่ทำพิธีกรรมก็จะถูกนำไปวางบริเวณเตา (ซึ่งปัจจุบันคือเตาแก๊ส) เพื่อบูชาเตาไฟ เพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงและมีอาหารการกินที่สมบูรณ์

ภาพ 5.3 ผู้นำพิธีกล่าวคำอวยพรคู่บ่าวสาวเป็นภาษาลื้อ
หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2554

ปัจจุบันงานแต่งงานบางงานในพิธีกรรมจะไม่มีขั้นตอนของพิธีกรรมมากมาย มีเพียงบายศรีสองชั้น ด้ายสายสิญจน์สำหรับผูกข้อมือข้อมือบ่าวสาว เท่านั้นและการทำพิธีกรรมใช้เวลาไม่นานประมาณ 1 ชั่วโมงก็เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพ 5.4 พิธีแต่งงานที่จัดขึ้นในบ้าน

หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554

การแต่งงานตามธรรมเนียมแบบลื้อจะมีการ “จับคำจับลื้อ” คือการร้องเพลงภาษาลื้อ โดยมีนักดนตรีผู้ชายเป่าปี่อันเล็กๆกับผู้หญิงหรือช่างขับถือพัดปิดหน้าขับร้อง การจับลื้อในงานแต่งงานจึงถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของประเพณีการแต่งงานของชาวลื้อ ซึ่งปัจจุบันมิได้เห็นเฉพาะในสังคมาลื้อเมืองยองและสิบสองปันนา พอเสียงปี่เริ่ม จะมีคนส่งเสียง “เฮ้า เซ้ย เซ้ย ...” ถือเป็นการเริ่มต้นการขับเพลงลื้อ หลังจากนั้นผู้หญิงก็เริ่มร้อง ระหว่างที่จับคนที่นั่งฟังก็จะเอาธนบัตรใบละหนึ่งร้อยบาท (หรือแล้วแต่) วางไว้ที่พัด เพื่อเป็นกำลังใจให้กับคนร้อง จะมีการร้องเพลงสลับสับเปลี่ยนกันไป จากนั้นก็มีมาเรื่อยๆ คนแรกขับเสร็จ ก็มีปี่อีกคนร้องต่อ สับเปลี่ยนกันสองคน การขับหรือการคิดคำร้องจะคิดขึ้นมาสดๆ ณ ขณะนั้น โดยเนื้อหาจะร้องเกี่ยวกับเจ้าบ่าวเจ้าสาว การพบเจอกันของกลุ่มบ่าวสาว การอวยพร รวมถึงเรื่องราวต่างๆของกลุ่มบ่าวสาว การขับเพลงลื้อแบบสดๆนี้เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลที่ต้องผ่านการฝึกฝนมาพอสมควร รวมถึงจะต้องเป็นคนารู้จักกับกลุ่มบ่าวสาวเป็นอย่างดีด้วย จึงจะสามารถร้องเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลุ่มบ่าวสาวได้

ระหว่างการขับเพลงลื้อ

ภาพ 5.5 การขับลื้อ

หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554

“งานแต่ง” หรืองานเลี้ยงเฉลิมฉลอง (ในเมืองท่าจีเหล็ก)

หลังจากพิธีกรรมตามประเพณีถือเสร็จก็จะเป็นงานเลี้ยงฉลอง ซึ่งการกินเลี้ยงฉลองมักจะจัดนอกสถานที่ (ในกรณีที่บ้านของคู่บ่าวสาวมีสถานของบ้านที่ค่อนข้างจำกัดไม่สามารถจัดงานเลี้ยงได้) โดยจะจัดขึ้นหลังจากพิธีกรรมที่บ้านในช่วงเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว และในช่วงบ่ายถึงเย็นจะมีงานเลี้ยงฉลองที่ได้จัดเตรียมไว้ ในตัวเมืองท่าจีเหล็กจะมีสถานที่จัดงานแบบให้เช่า เป็นห้องโถงใหญ่ในอาคารชั้นเดียว จะมีการรับจ้างหม่าจัดตกแต่งสถานที่แต่งงาน อาหาร และดนตรี ซึ่งลักษณะสถานที่แล้วแต่เจ้าภาพว่าจะต้องการแบบไหน ซึ่งจะการจ้างเช่นนี้จะเป็นการง่ายต่อเจ้าภาพที่ไม่มีเวลาในการลงมาดูแลรายละเอียดของงานมากนัก อาจยกหน้าที่ให้ญาติพี่น้องช่วยดูแลให้มากกว่าที่จะมาจัดการเอง ส่วนใหญ่จะมีการจัดชุดดอกไม้หน้าทางเข้า ประดับตกแต่งด้วยผ้าสีแดง มีรถสำหรับคู่บ่าวสาว ภายในจัดเลี้ยงอาหารแบบโต๊ะจีนซึ่งมีผู้รับหม่าจัดงานหลายเจ้าในท่าจีเหล็ก เช่น จากบ้านปงถุน มีเวที และวงดนตรีที่จ้างมาเล่นจากในตัวเมืองเอง ในงานเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะแต่งงานด้วยชุดแต่งงานแบบสากลจากการเช่า หรือตัดใหม่จากร้านที่รับตัดชุดแต่งงานแต่งงานในตัวเมืองท่าจีเหล็ก หรือจากร้านในแม่สาย การจัดงานเลี้ยงฉลองนอกสถานที่เช่นนี้จะไปในลักษณะของการหม่าจ่ายหม่ากับงานแต่งงานที่มีงบประมาณไม่มากนักและสามารถต่อรองราคากันได้ (ประมาณ 30,000 – 50,000 ขึ้นอยู่กับจำนวนแขกที่จะเข้าร่วม) เนื่องจากถูกจำกัดด้วยเวลาของการเช่าสถานที่ที่แน่นอน ในตัวเมืองท่าจีเหล็กมีห้องประชุมสำหรับให้เจ้าจัดงานอยู่หลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นของเอกชน โดยมากคู่แต่งงานมักไปจัดงานที่ห้องประชุมอ่องเมียน เป็นห้องประชุมที่ดูแลโดยรัฐ (ตั้งอยู่ใกล้ๆกับโรงพยาบาลท่าจีเหล็ก) มีไว้สำหรับให้เจ้าจัดงานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน หรือสำหรับเวลาที่หน่วยงานของรัฐต้องการจัดประชุมหรืองาน

ในงานเลี้ยงฉลองจะดำเนินไปในลักษณะของการเชิญแขกหรือมาร่วมรับประทานอาหารกัน โดยจะมีการเชิญแขกหรือในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ตามที่ต่างๆ มาร่วมแสดงความยินดีต่อคู่บ่าวสาว ซึ่งญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ในที่ไกลๆ ต้องใช้เวลาในการเดินทางนาน เช่น เมืองยอง สิบสองปันนา จะเดินทางมาร่วมงานตั้งแต่วันก่อนพิธีกรรมที่จัดขึ้นที่บ้าน โดยจะมาพักอาศัยอยู่ที่บ้านของคู่บ่าวสาว จะมาช่วยตั้งแต่การเตรียมพิธีกรรม อาหาร ตั้งแต่วันแรก และจะอยู่ร่วมงานเลี้ยงฉลองจนเสร็จจึงจะเดินทางกลับ สำหรับงานเลี้ยงฉลองเจ้าบ่าวเจ้าสาวเดินทางมาถึงสถานที่จัดงานด้วยรถคันหรูที่เช่ามา และเดินเข้าไปในงาน ภายในงานเจ้าภาพจะเชิญ

ญาติผู้ใหญ่ ที่เป็นที่เคารพของทั้งสองฝ่ายกล่าวอวยพรคู่บ่าวสาว หรือผู้ใหญ่บ้านขึ้นบนเวที จากนั้น คู่บ่าวสาวจะกล่าวขอบคุณแขกที่มาร่วมงาน และเชิญแขกมาร่วมรับประทานอาหาร เมื่อกล่าวเสร็จคู่บ่าวสาวจะลงจากเวทีไปไปทักทายกับแขกหรือที่ละโต๊ะ เริ่มจากโต๊ะที่เป็นแขกผู้ใหญ่ก่อน ถ่ายรูปร่วมกันและแขกของชำร่วย ระหว่างนี้แขกหรือคนอื่นจะเริ่มรับประทานอาหารที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ให้ ซึ่งจะเป็นลักษณะโต๊ะจีน มีพนักงานนำอาหารมาเสิร์ฟให้ที่โต๊ะ นอกจากนี้โดยมากจะมีการจ้างวงดนตรีมาเล่นดนตรีในงานระหว่างรับประทานอาหาร และมีการร้องเพลงคาราโอเกะ คู่บ่าวสาวอาจขึ้นไปร้องเพลงคู่กัน จากนั้นอาจมีแขกหรือคนอื่นขึ้นไปร้องเพลงสลับกับการเล่นดนตรีสดที่จ้างมา ในการจัดงานนอกสถานที่นี้เป็นไปในลักษณะของการเช่า ดังนั้นการจัดงานเลี้ยงจึงอยู่ในระยะเวลาที่จำกัด ซึ่งโดยมากจะเช่าประมาณ 4-6 ชั่วโมง(รวมถึงเวลาในการทำความสะอาดสถานที่) เมื่อแขกหรือรับประทานอาหารและให้ทักทายคู่บ่าวสาวแล้ว โดยมากจะเดินทางกลับทันที จะเหลือแต่กลุ่มเพื่อนและญาติที่จะอยู่รอส่งแขกกลับจนหมด หลังจากนั้นก็เป็นอันเสร็จงานเลี้ยงฉลอง การแต่งงานถือเป็นอันเรียบร้อย

ภาพ 5.6 งานเลี้ยงฉลองงานแต่งงานแบบโต๊ะจีนภายในอาคารให้เช่าที่ท่าขี้เหล็ก

หมายเหตุ : บันทึกภาพถ่ายเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2554

งานเลี้ยงฉลองซึ่งจัดขึ้นในวันที่สองของวันแต่งงานจะเริ่มหลังจากพิธีกรรม (ที่บ้าน) เสร็จ ในช่วงบ่ายส่วนใหญ่จะเป็นการอาหารกลางวัน เรียกว่า “กินส่ง” งานเลี้ยงนี้จะเป็นงานเลี้ยงเพื่อขอบคุณแขกที่มาร่วมงานและถือเป็นการส่งแขกไปในตัวด้วย โดยมากจะจัดเลี้ยงเป็นโต๊ะจีน

เลี้ยงด้วยอาหารไทย คนตรีเล่นตลอดการรับประทานอาหาร ช่วงนี้เองเจ้าบ่าวเจ้าสาวอาจจะมีการเดินไปทักทายแขกหรือ พร้อมกับถือขันสำหรับใส่ของที่แขกจะนำมาร่วมสมทบในงาน มีการถ่ายรูป และอาจมีการจ้างช่างภาพมาถ่ายเป็นวิดีโอเก็บไว้ด้วย งานเลี้ยงในช่วงนี้จะมีไปเรื่อยๆ จนกว่าแขกจะกลับหมด ซึ่งไม่สามารถกำหนดเวลาได้ เนื่องจากแขกบางส่วน (ส่วนใหญ่คือเครือญาติ) หรือเพื่อนบ้านในหมู่บ้านทั้งที่สันทรายลือ และเมืองของ แม่สาย ไม่ได้มาพร้อมกันในคราวเดียว เนื่องจากติดธุระ เช่น ต้องไปทำงาน หรือไม่ว่าง ก็จะเดินทางมาในช่วงบ่าย จนถึงค่ำ เจ้าภาพก็ต้องเตรียมอาหารไว้อยู่ตลอดเวลา บนเวทีเจ้าภาพอาจเชิญผู้ใหญ่ในงานขึ้นกล่าวอวยพร หรือร้องเพลงบ้าง บางงานที่มีเงินทุนจำนวนมากจะจ้างคณะตลกที่มีชื่อเสียงจากเมืองไทยมาเล่นตลกด้วย โดยนัยยะจึงเสมือนเป็นการแสดงทางสังคมอย่างหนึ่งที่ชุมชนชาวลือ ครอบครัวชาวลือได้ใช้เป็นโอกาสในการนำเสนอตัวตนและตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมของพวกเขาในสังคมชายแดนแม่สาย-ท่าจี้เหล็ก

5.5 สรุปท้ายบท

ประเพณีการแต่งงาน และ “งานแต่ง” หรืองานเลี้ยงฉลองการแต่งงานของกลุ่มสาวที่เกิดขึ้นในชุมชนของชาวลือที่เมืองชายแดนท่าจี้เหล็ก อาจตีความทำความเข้าใจได้ว่าเป็น “เวทีแสดงทางสังคม” ที่สะท้อนนัยยะทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างความเป็นถิ่นฐานในชุมชนของชาวลือ ซึ่งร่วมกันประกอบสร้างขึ้นมา ผ่านงานกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ เพื่อแสดงออกถึงตัวตนความเป็นคนลือ ในบริบทของเมืองชายแดนแม่สาย-ท่าจี้เหล็ก กล่าวคือการเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณีต่างๆ ในหมู่บ้าน การจัดงานแต่งงานในแง่ของพิธีกรรมตามประเพณีของลือแบบ “ดั้งเดิม” ในแง่หนึ่งได้แสดงถึงการตอกย้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นลือผ่านประเพณีพิธีกรรม ที่แม้จะมีการดัดแปลง เช่น การแต่งกายของกลุ่มสาวที่แต่งกายด้วยชุดเจ้าสาวแบบตะวันตก สะท้อนให้เห็นถึงการรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามา แต่ทว่ายังคงมีความหมายทางวัฒนธรรมที่กลุ่มสาวยังคงปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชาวลือ และการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะระบบอาวุโส และความสัมพันธ์หญิงชาย (gender) อย่างเหนียวแน่น ในอีกด้านหนึ่งการจัด “งานแต่ง” หรืองานเลี้ยงเฉลิมฉลองแสดงความยินดีกับงานแต่งงานของกลุ่มสาวที่เน้นความใหญ่โต และทันสมัย หูหรา ฟุ่มเฟือย เช่น มีการจ้างวงดนตรีทั้งจากในท่าจี้เหล็กและแม่สาย การ

ข้างคณะตลกจากประเทศไทยมาแสดง เสนอความบันเทิงให้กับแขกที่มาร่วมงานเลี้ยง (ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ได้มาร่วมประเพณีแต่งงานที่บ้าน และมีจำนวนมากว่า) ไม่ว่าจะเป็นการจัดที่บ้านหรือเช่าอาคารสถานที่ในการจัดงานล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของงานแต่งงานในฐานะ “พื้นที่” ของการแสดงตัวตน(ของคู่บ่าวสาวชาวลื้อ) เป็นการแสดงออกถึงหน้าตา และศักดิ์ศรี ในฐานะที่เป็น “คนท้องถิ่น” ที่มีที่ทาง ที่อาศัยอยู่ในเมืองชายแดนที่มีตำแหน่งแห่งที่ มีเครือข่ายความสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมไปกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองชายแดน ดังสะท้อนผ่านการจัดงานที่เน้นความทันสมัยและบริโภคนิยม (ซึ่งได้รับอิทธิพลข้ามพรมแดนรัฐชาติมาจากวัฒนธรรมการแต่งงานแบบไทยในแม่สาย) การแต่งงานของชาวลื้อในบริบทของการพัฒนาในพื้นที่ชายแดนจึงมีการผสมผสานระหว่างประเพณีพิธีกรรมแบบเดิม (ซึ่งจัดขึ้นที่บ้าน หรือในหมู่บ้านของคู่บ่าวสาว) และการรับเอาวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ “งานแต่งงาน” ผ่านการจัดงานเลี้ยงเฉลิมฉลอง (ซึ่งจัดขึ้นในเมือง) ที่กล่าวได้ว่ามีความหมายทางสังคมที่สำคัญมากเสียยิ่งกว่าประเพณีแต่งงานที่จัดขึ้นภายในชุมชนหรือระหว่างเครือญาติ

ในบริบทของชุมชนคนพลัดถิ่น ความหมายของการแต่งงานดังกล่าว (ข้างต้น) เป็นไปในทำนองเดียวกันกับ พิธีแต่งงานของชาวไทยซิกข์ (ชุมชนผู้อพยพที่มีบรรพบุรุษมาจากอินเดีย) ที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางส่วนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสำหรับชาวไทยซิกข์ พิธีแต่งงานถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากการแต่งงานในความหมายของชาวไทยซิกข์คือการสืบทอดและดำรงเผ่าพันธุ์ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักคำสอนทางศาสนา ชาวไทยซิกข์ที่อพยพโยกย้ายจากปันจาบเข้าสู่ประเทศไทยและตั้งรกรากกระจายอยู่หลายพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร ยังคงมีความพยายามธำรงรักษาประเพณีการแต่งงานแบบดั้งเดิมไว้ (คล้ายๆ กันกับในกรณีของชาวลื้อที่ท่าขี้เหล็ก) การแต่งงานของชาวไทยซิกข์ ที่ส่วนใหญ่ยังคงแต่งงานภายในกลุ่ม ยังคงมีการจัดพิธีกรรมแบบดั้งเดิม (แม้เวลาจะสั้นลง) ตามพิธีที่เรียกว่า “อนันต์การัช” ภายในครุฑาวารา สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวไทยซิกข์ ซึ่งมีลำดับขั้นการประกอบพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป คือการจัด “งานแต่ง” หรืองานเลี้ยงเฉลิมฉลองพิธีมงคลสมรสแบบสมัยใหม่ ที่เน้นความหรูหรา หรือการเชิญแขกเข้าร่วมงานที่แต่เดิมทำผ่านคนกลางที่เรียกว่า “แม่ร่า แม่รัน” แม้ปัจจุบันจะสูญหายไป แต่ถูกแทนที่ด้วยการใช้บัตรเชิญตามแบบปันจาบิแทน ที่สั่งทำจากประเทศอินเดีย ซึ่งมีเนื้อหา มีการตกแต่งลวดลายแบบ

อินเดียและตราสัญลักษณ์ทางศาสนา อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนในรูปแบบของงานแต่งงานดังกล่าว อาจตีความได้ว่าคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของชาวซิกข์พลัดถิ่นในประเทศไทย ที่จะต่อรองและธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตนไว้ภายใต้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่และสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ที่ด้านหนึ่งก็แสดงปฏิบัติการผ่านการแต่งงานภายในกลุ่ม และการยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิมทางศาสนา ในอีกด้านหนึ่งก็สามารถแสดงออกผ่าน การจัดงานเลี้ยงที่หรูหรา การเชิญแขกด้วยบัตรเชิญ “นำเข้า” จากอินเดีย (อภิรัฐ คำวัง, 2554: 215-254)

สำหรับเจ้าภาพ คู่บ่าวสาวชาวลื้อ (ที่ท่าซี้เหล็ก) การจัดงานเลี้ยงฉลองใหญ่โต และเชิญแขกหรือมาร่วมงานจำนวนมาก ทั้งจากในหมู่บ้าน ต่างหมู่บ้าน ต่างเมือง และต่างประเทศ (เพื่อนที่ทำงานในแม่สาย ญาติพี่น้องจากแม่สาย แม่สรวย เชียงราย เชียงใหม่) นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิตซ้ำและสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ระหว่างคู่บ่าวสาว เพื่อนร่วมงาน และญาติมิตร (ดู Kyonosuke Hirai, 2002: 185-201 เปรียบเทียบด้วย) หากมีบุคคลที่มีชื่อเสียงมาร่วมงานก็จะยิ่งตอกย้ำถึงสถานภาพของเจ้าภาพว่าเป็นที่นับหน้าถือตาและเป็นที่รู้จักของคนในวงกว้าง (ทั้งในท่าซี้เหล็กและแม่สาย) พิธีการแต่งงานจึงไม่เพียงเป็นการที่คู่บ่าวสาวเข้าพิธีเพื่อให้ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายรับรู้ แต่ได้กลายเป็นพิธีหรือพื้นที่ในการประกาศตัวตน กระทั่งการดำรงอยู่ของคู่บ่าวสาวในฐานะเป็นคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในเมืองชายแดนแห่งนี้ โดยมีแขกหรือที่มาร่วมงานมาร่วมเป็นสักขีพยานและต้อนรับคู่บ่าวสาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน และในกรณีของหอมแก้วที่เป็นสาวลื้อเมืองยั้งที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในท่าซี้เหล็กไม่กี่ปี และได้แต่งงานกับอุ่นคำซึ่งมีครอบครัวที่ตั้งหลักปักฐานอยู่ที่บ้านสันทรายลื้อ การแต่งงานยังได้กลายเป็น “งานเลี้ยงต้อนรับ” เสมือนหนึ่งเป็น “พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านเชิงพื้นที่” (ดูเพิ่มเติมใน วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2555) ที่เธอได้ก้าวผ่าน เข้าสู่ครอบครัวใหม่และ “ชุมชน” ของชาวลื้อท่าซี้เหล็ก ในฐานะสมาชิกใหม่ของคนบ้านสันทรายลื้อ (นอกเหนือจากสิทธิที่เธอจะ ได้ย้ายทะเบียนบ้านจากเมืองยั้งมาอยู่บ้านสันทรายลื้ออย่างเป็นทางการ ตามข้อกำหนดของรัฐบาลพม่า)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ได้ทำให้อาณาบริเวณชายแดนกลายเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในแง่ของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เมืองชายแดนที่พัฒนาขึ้นส่งผลให้ความเป็นชุมชนท้องถิ่นแบบดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยความสัมพันธ์แบบใหม่ กับผู้คนที่มีความหลากหลายทั้งในแง่ศาสนาและชาติพันธุ์ ในกรณีของชุมชนชาวลื้อ (พลัดถิ่น) ที่ท่าซี้เหล็ก ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมา

จากเมืองยองและสิบสองปันนา พวกเขาได้พยายาม “ต่อรอง” กับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผ่านการผลิตซ้ำและสืบสานรูปแบบประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิม รวมจนไปถึงการพยายามผสมผสานวัฒนธรรมสมัยใหม่ (ผ่านการบริโภคความทันสมัย) ดังสะท้อนผ่าน ประเพณีแต่งงาน และงานเลี้ยงฉลองที่เอิกเกริก หรุกรว มากไปกว่านั้น ชาวลื้อที่เมืองชายแดนยังคงให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะที่วัดพระธาตุสายเมือง การทำบุญร่วมกับครอบครัวที่เป็นครุฑบั้งที่เป็นครุฑบั้งกลางจิตใจและเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในหมู่บ้าน (ดังที่เสนอไปในบทที่ 4) ในบริบทของการพลัดถิ่นในอาณาบริเวณชายแดนดังกล่าว การแต่งงาน (ทั้งประเพณีและ “งานแต่ง”) ซึ่งถือเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นรากฐานของการสร้าง “บ้าน” และความเป็นถิ่นฐานของคู่บ่าวสาว จึงกลายเป็น “พิธีกรรมทางสังคม” ที่ชาวลื้อยังคงให้ความสำคัญ และถูกให้ความหมายและความสำคัญมากขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในเมืองชายแดน ดังนั้น ประเพณีแต่งงาน และ “งานแต่ง” งานเลี้ยงเฉลิมฉลอง จึงไม่เพียงแต่จะมีความหมาย เป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงชาวลื้อเข้ากับสถานที่ (คือบ้านสันทรายลื้อ) เป็นกลไกสร้างและผลิตซ้ำเครือข่ายความสัมพันธ์ แต่ยังเป็นเวทีแสดงทางสังคมที่ช่วยตอกย้ำถึงความแตกต่าง (จากคนกลุ่มอื่น) และนำเสนอตัวตนของพวกเขาในฐานะ “คนท้องถิ่น” ที่มีตำแหน่งแห่งที่ในเมืองชายแดนแม่สาย-ท่าลี่เหล็ก ประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ดังที่สะท้อนปฏิบัติผ่าน “การแต่งงาน” ซึ่งเสมือนเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างความเป็นถิ่นฐานของชาวลื้อพลัดถิ่นในเมืองชายแดนภายใต้บริบทของการพัฒนาระดับภูมิภาคในเขตลุ่มน้ำโขง